

A felsőoktatási keretszámok átalakításának első tapasztalatai*

MTA Közgazdaság-tudományi Bizottsága, Budapest, 2013. április 4.

A Bizottság áprilisi ülésén a gazdaságtudományi felsőoktatás területén az elmúlt két évben végbement drasztikus keretszámváltozások¹ első hatásait elemezte. Kiemelt kérdésként szerepelt, hogy mennyiben valósultak meg azok az előrejelzések, amelyeket tavaly a bizottság egy nyilatkozatban megfogalmazott (lásd a keretes írást).

Az ülés első előadója *Varga Júlia* (MTA KRTK KTI, BCE) négy kérdésre kereste a választ. Milyen elgondolások állhatnak a keretszámok módosítása mögött? Van-e túlképzés? Milyen a magyar felsőoktatás szakterületek szerinti összetétele nemzetközi összehasonlításban? Hogyan változott a jelentkezők és a felvettek száma a gazdaságtudományi képzésben? Kérdéseit arra alapozta, hogy a kormányzati kommunikáció során a keretszámok szűkítésének fő indokaként a túlképzés, a szakterületek rossz összetétele és a gazdaságtudományi képzések iránti fizetőképes kereslet jelenik meg. A kérdések megválaszolásához az előadó széles körű statisztikai adatokat mutatott be. Az adatok fő tanulságai a következők.

1. Az adatok alapján nem beszélhetünk felsőoktatási túlképzésről. Az OECD-országok között a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya alapján Magyarország az utolsó harmadban helyezkedik el, közel 10 százalékkal lemaradva az OECD-átlagtól. Az itt megfigyelhető tömegesedés, ami az elmúlt két évtizedben végbement, másutt sokkal erőteljesebbnek mutatkozott. A diplomások bérelőnye a középiskolai végzettségűekhez képest Magyarországon a második legnagyobb az OECD-országok között. Különösen igaz ez a gazdaságtudományok területén, ahol a végzettek a felsőfokú végzettségűek átlagánál nagyobb arányban, gyorsabban és magasabb kezdő fizetéssel helyezkednek el.

2. Szakterületi összetételben vannak különbségek az OECD- vagy EU-országok átlagához viszonyítva. Az OECD-országokhoz képest itt a legnagyobb a társadalomtudományi, üzleti és jogi képzésbe összevontan belépők aránya,² de azt, hogy ebből

* A Bizottság ezen ülésén javasolt állásfoglalását az MTA Gazdaság- és Jogtudományi Osztálya 2013. május 14-én megtárgyalta, és egyhangú támogatásról biztosítva továbbította az MTA elnökségének. Hasonló vizsgálatok készülnek a jogász- és a többi társadalomtudományi képzés helyzetéről.

¹ 2012-ben a gazdaságtudományi területen az államilag finanszírozott keretszámot az előző évi 4900-hoz képest 250 főre csökkentették.

² Az előadó azonban felhívta a figyelmet, könnyen előfordulhat, hogy e kategória nagysága klasszifikációs kérdés, mivel Magyarországon a turizmus és vendéglátás üzleti szaknak számít, míg az OECD csoportosításában ez a szolgáltatásokhoz tartozik.

melyik szakterület milyen hányadban részesedik, azt a rendelkezésre álló adatokból nem lehet megmondani. Nagyon alacsony ugyanakkor a tanár-, egészségügyi, bölcsészettudományi és természettudományi képzések részesedése. A szakterületek szerinti összetétel jól követi az egyes szakterületeken végzettek munkaerő-piaci sikerességének (keresetek, a foglalkoztatás valószínűsége, munkakeresési idő) alakulását.

3. A jelentkezők száma gyorsan alkalmazkodott a jogszabályváltozásokhoz, 2012-ben az alapképzésre jelentkezettek száma oly mértékben csökkent, hogy a felvettek aránya a keretszámszűkítés ellenére még némileg nőtt is a korábbi évekhez képest.

4. A keretszámcsökkentések felerősítették a gazdaságtudományi képzésbe jelentkezők évtizedes csökkenő tendenciáját: míg 2002-ben több mint 50 ezer jelentkezőből közel 30 ezer felvételre került, 2012-ben 20 ezer körüli jelentkezőből valamivel több, mint 12 ezer vettek fel. Ezeknek a hallgatóknak a túlnyomó többsége az üzleti képzésben vesz részt, míg a közgazdaság-tudományi alapképzésre (alkalmazott közgazdaságtan, gazdaságelemzés, közszolgálati) felvettek létszáma évek óta 500 alatt van, és lassan csökken. Bár a csökkenés a jelentkezők számában is látható, a felvettek/jelentkezők aránya továbbra is nagyon alacsony, 20 százalék alatti.

Az előadás alapján összességében megállapítható, hogy a keretszámok szűkítése mellett felhozott kormányzati érvek közül a képzés megtérülésén alapuló érv jó részt helytállónak tekinthető, ám ez egyben azt is jelenti, hogy a munkaerő-piaci igényekkel ellentétben az intézkedés, és a jelentkezési adatok változása arra utal, hogy az esélyegyenlőséget komolyan sértő hatásuk lesz a változtatásoknak. A tudományterületi „aránytalanság” okát a munkaerő-piaci sikerességben kell keresni, és az is előfordulhat, hogy részben a magyar és az OECD-gyakorlat közötti klasszifikációs különbséget tükrözi. Végezetül az is jól látható, hogy a kormányzati ösztönzőkhöz a jelentkezők száma gyorsan alkalmazkodott, ami a gazdaságtudományi és különösen a közgazdaság-tudományi terület visszaszorulását jelenti a jelentkezők körében.

Varga Júlia előadásához *Csaba László* (CEU, BCE, MTA) volt a felkért hozzászóló. A keretszámok csökkentése mögötti indokot elsősorban a pénzkivonás számviteli szempontjaiban és politikai megfontolásokban látta. Kritizálta a megoldások ötlet-szerűségét és a hatástanulmányok hiányát. Hangsúlyozta, hogy a jelenlegi forráselvonások betetőzik azt a folyamatot, amely akkor indult meg, amikor a felsőoktatás tömegesítését forrásbővítés nélkül valószínűsítették meg, valamint amikor bevezették a bolognai rendszert. A kettő együtt drámai minőségromláshoz vezetett.

Csaba László rámutatott arra a veszélyre, hogy a közgazdaság-tudományi képzés keresleti és kínálati oldalról is ellehetetlenül, és ez visszafordíthatatlan folyamatokat indíthat el. Pedig egy nemzetnek szüksége van elit értelmiségre, amely megérti a világ közgazdaság-tudományi vitáit. A jelenlegi felvételi trendek alapján a közgazdaság-tudományi mester- és PhD-képzés rövid idő alatt leépül.

Végül a közgazdasági képzés jövőjéről való gondolkodás fontosságára mutatott rá a hozzászóló. Kiemelte, hogy fontos lenne a strukturált és átjárható képzés megvalósítása, illetve a képzési helyek differenciálása. Küzdeni kell azért, hogy az elitképzés fenntartása érdekében visszakerülhessen az osztatlan képzés mind a közgazdaság-

tudományi, mind pedig az üzleti tudományokban. Éppen ezért támogatandó a Zalai Ernő által megfogalmazott, egységes közgazdasági képzés megvalósításának terve, amit a minisztérium sajnos visszadobott. Törekedni kell az állami forrásokról való leszakadásra – ennek egyik eszköze a minőségbiztosítás megerősítése például az oktatói publikációs teljesítmény rendszeres ellenőrzése, illetve a hallgatói minősítések révén. Mindehhez megkerülhetetlen az egyetemi autonómia biztosítása.

Az előadások után hozzászólások következtek. *Mihályi Péter* a méretgazdaságosság fontosságát hangsúlyozta. Rámutatott arra, hogy nagyon sok helyen nagyon kis létszámú képzések vannak, aminek megoldása karok és intézmények bezárása lehet. Mivel ezt politikailag nagyon nehéz vállalni, ezért látjuk azokat a törekvéseket, amelyek eltérő módszereket alkalmaznak a forráselvonás érdekében, és a minőség rovására mennek.

Farkas Beáta hozzászólásában kiemelte, hogy az első előadás adatai elfednek egy rendkívül aggasztó tendenciát, a bekerülő tudásszintjének meredek csökkenését. Bár Szegeden voltak a legmagasabb bekerülési pontszámok a vidéki egyetemek közül, a 2012-ben felvett hallgatók 60 százaléka a korábbi években nem került volna be. Ez azt jelenti, hogy az „okos szegényeket kiszorították a buta gazdagok”. Ennek egyik hatása, hogy az első félévben 15 százalékos volt a lemorzsolódás. Emellett szükségessé vált a középiskolás módszerek bevezetése heti dolgozatokkal, mivel a bekerülő hallgatók alig képesek önálló tanulásra, amit az egyetemi képzés megkövetelne. Mindeközben a természettudományi és informatikai karokon hatalmas tömegek gyűltek össze az állami finanszírozás elérhetőségével, és ott a minőségromlás még szembetűnőbb. A döntések háttérével kapcsolatosan Farkas Beáta arra a jelenségre hívta fel a figyelmet, hogy „anekdotikus kormányzás” folyik, azaz hatástanulmányok helyett egy-egy sajtófigyelmet felkeltett esemény vezérli a vitát, például a „Corvinuson az adócsalást oktatják”. Nagyon fontosnak tartja ezért a szakma elvesztett hírnevének helyreállítását.

Mátyás László hozzászólásában először a bemutatott adatok kapcsán arra hívta fel a figyelmet, hogy a külföldi jelentkezések könnyen megváltoztathatják a kapott képet, hiszen például az angliai jelentkezések száma köztudottan sokszorosára nőtt, bár 99 százalékuk hazai egyetemre is jelentkeznek, sőt be is iratkozik. Ennél is fontosabb azonban rámutatni arra, hogy a kialakult állapotok feletti siránkozás nem visz előbbre, csupán elfedi az intézményi érdekellentéteket. Jelezte, hogy egy szűk elitképzés intézményi összefogással megvalósítható lenne, és sokkal kisebb forrásokat igényelne, mint feltételezzük.

Csaba László a fentiekkel egyetértett, viszont felhívta a figyelmet arra, hogy egyetemi autonómia nélkül az együttműködéseknek sincs tere. *Száz János* szintén az együttműködések mellett szólalt fel. Jelezte, hogy a Corvinuson is veszélyes tendenciák vannak, és korábban alapvetőnek tekintett tanszékek jövője veszélyben van. Különösen aggasztó a módszertani képzés visszaszorulása, még a pénzügyi alapszakon is felére csökkentették a matematika oktatását. Kezdeményezte, hogy a bizottság adjon ki közös állásfoglalást a módszertani és közgazdasági szigorlat visszaállítása érdekében. *Laki Mihály* válaszában felvetette egy őszi vita lehetőségét a közgazdaság-tudomány oktatási követelményeivel kapcsolatosan.

Zárásként *Halmi Péter* leszögezte, a vita alapján megállapítható, hogy az állami finanszírozás elvonása az érintett 16 szakról indokolatlan. Különösen aggasztó a közgazdasági szakok térvészése, ami néhány év alatt az akadémiai tudományos utánpótlás megszűnéséhez vezethet.

Összességében az ülés rámutatott arra, hogy a tavalyi állásfoglalásunkban előre jelzett tendenciák sajnos már rövid idő alatt láthatóvá váltak.

Györfly Dóra

az MTA Közgazdaság-tudományi Bizottságának titkára

AZ MTA KÖZGAZDASÁG-TUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK ÁLLÁSFOGLALÁSA

Az MTA Közgazdaság-tudományi Bizottsága 2012. február 9-i ülésén megvitatta a magyar felsőoktatás átszervezésének keretében a közgazdászképzést érintő döntéseket. A vita során a Bizottság felsőoktatásban oktató tagjai tájékoztatták az ülés résztvevőit a jelenlegi állapotokról és a 95 százalékos keretszámcsökkentés várható következményeiről.

A Bizottság e beszámolók alapján a következő megállapításokra jutott.

1. A közgazdász végzettségűek kiemelkedő elhelyezkedési esélyeit figyelembe véve a munkaerőpiac visszajelzései semmiképpen nem indokolják a képzés keretszámainak drasztikus és előkészítetlen csökkentését.

2. A társadalmi mobilitást akadályozza, és ezzel a társadalom egészére nézve káros, hogyha a társadalomtudományi képzések, azon belül a közgazdászképzés hátrányos megkülönböztetésével jelentősen korlátozzák a szegényebb családi háttérű fiatalok hozzáférést ezekhez a szakmákhoz.

3. Nem ismertek, ezért önkényesnek tűnnek a 250 megmaradt hely felsőoktatási intézmények közötti elosztásának szempontjai.

4. A drasztikusan lecsökkentett keretszámok közzététele a felsőoktatási jelentkezés határidejét megelőző napokban lehetetlenné tette az egyetemek, a főiskolák és a jelentkezők felkészülését és alkalmazkodását az új helyzethez.

5. A költségvetési finanszírozás felsőoktatást sújtó óriási mértékű csökkentése veszélyezteti a felsőoktatási rendszer (ezen belül a közgazdászképzés) megfelelő színvonalú fenntarthatóságát, amit az is súlyosbít, hogy megszűnt a felsőoktatási intézmények hozzáférése a szakképzési hozzájáruláshoz és az innovációs járulékhöz.

6. A finanszírozási rendszer továbbra is fennálló bizonytalanságai miatt pontosan nem jelezhető előre, ám félő, hogy a támogatott hallgatói létszám csökkenése olyan forráscsökkenéssel jár az érintett szakterületeken, ami visszaveti a közgazdasági karokon folyó tudományos kutatómunkát.

7. A már január 1-jétől csökkenő állami támogatás nehézséget okoz a kifutó évfolyamok oktatási programjának a finanszírozásában is.

Mindezek alapján a Bizottság tiltakozását fejezi ki a közgazdászképzést érintő diszkrimináció ellen, és kéri, hogy a más szakterületeken be nem töltött támogatott helyek átcsoportosításával a kormányzat a károkat már az idei felvételi eljárásban is mérsékelje. Emellett javasolja a felsőoktatás egészét súlyosan érintő döntések újragondolását, és a felsőoktatási intézmények és az MTA illetékes bizottságai bevonásával egyeztető tárgyalásokra szólítja fel a döntésekért felelős állami hivatalokat.

Állásfoglalásáról a Bizottság tájékoztatja az Akadémia elnökét, az MTA IX. osztályát, az akadémiai bizottságok vezetőségét és a nyilvánosságot.

Budapest, 2012. február 14.